

Núm. 27

15-3-26

nós.

CASTELÃO

BOLETIN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

DIREITOR LITERARIO
Vicente Risco

DIREITOR ARTÍSTICO
Alfonso R. Castelao

DIRECCIÓN E REDAUCIÓN

Sto. Domingo, 47 - OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:

Real, 36 1.º - A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6 pesetas.
Fora da Península	15 ..
Número solto na Península	1 ..
Na Argentina	60 centavos
En Cuba	30 ..
<i>Pagos adelantados</i>	

Este boletín non publica mais orixinas qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redacción.

SUMARIO

- Trova infinita*, por F. Bouza Brey.
Encol dos estudos modernos da Antropoxeografía, por O. Pedrayo.
A moderna literatura irlandesa, por Vicente Risco.
Encol da novela galega, por Leandro Carré.
A Edade do Ferro na Galiza, por Florentino L. Cuevillas.
Quod nihil scitur, (continuación), tradución de Xan Aznar Ponte.
Archivo filolóxico e etnográfico de Galiza
Os homes, os feitos as verbas, pol-a Redacción.
-

LEA VOSTEDE

A NOSA TERRA

IDEARIUM DAS
IRMANDADES

Administración Real, 36 — A Cruña

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano VIII

Ourense 15 Marzal 1926

Núm. 27

TROVA INFINITA

Con treu de espranzas navega,

¡ai Deus!, o meu corazón
soñando portos ñotos
onde ninguén arribou.
Nin estrelas, nin buxolas,
nin áncoras no seu prol.
Mariñan os mariñeiros
do pensamento e o trebón
guinda ca nao senlleira
nas abisales paixóns.

¡Ai Deus!

¡Salvade, louras sereas,
ao meu corazón!

Os milleirales froridos

¡ai Deus!, do meu corazón
están na maturidade
nas íntimas extensións,
os seus froitos resequidos
por todo queimante amor,
as follas enrrequentadas
por todo lírico sol
e as fouces irtas á espreita
co seu gume feridor.

¡Ai Deus!

¡Mozas, vinde á desfolla
do meu corazón!

Morreu a morna cantiga

¡ai Deus!, do meu corazón
e o seu amante salaio
en ningures se escoitou.
¡Bancos peitos de almas!,
amerceivos de nós!
Teño aínda abertol-os beizos
onde finou a canción
que agora quere ser bico
xa que leixou de ser voz.

¡Ai Deus!

¡Oh, donas, ¿non zugaredes
o mel do meu corazón?

Nao, milleiral, cantiga,

froitos que pra ningún son,
pulos esterils do espírito
que non ecoa un cramar,
que non recolle unha i-alma,
que non acompasa un vô;
vieiros que non têm termo,
lumes que non têm quentor,
sementeiras sin seitura,
roseiras sin frorazón....
Rosas, grans, moxenas, pedras...:
infinito, eterno pô.

¡Ai Deus!

¡Saudades do nunca nado
e do que nunca finou!

F. BOUZA BREY

Encol dos estudos modernos de Antropoxeografía

falar de Antropoxeografía pensamos no problema central e xa crásico d'esta ciencia: a determinación e graduación das influencias do medio natural sobre as sociedades humanas. O nome inda non é admitido por todos, mais o tema é o mesmo, e adquire cada día unha trascendencia mór haxa chegar a ser a soila arela das ciencias xeográficas en canto éstas teñen unha vitalidade propia e difrente dos dominios das ciencias naturais. Nos anos derradeiros, homildemente envoltos no estopor xeneral da post-guerra, os estudos de xeografía humán teñen desenvolvido unha autvidade e unha eficacia fundamental. Estase traballando no xeito que facía mais falta que nada: monográficamente. Os países da vella e da nova cultura estúdanse en anaquifios, fondamente e soilo así vai xurdindo da fisonomía xeneral dos continentes e dos cadros históricos a real e verdadeira multiplicidade das rexións naturais. Misiós americanas (do Norte), inglesas, xaponesas e rusas fortemente equipadas d'omes e de diñeiro traballan nas estepas, nas montañas da enorme Asia misteriosa. Xa pasou o tempo dos grandes viaxes pol-o estilo de Sven Hedin ou do duque dos Abruzos. Pra chegar a entender a terra e os homes fan falla fondas labores aplicadas a pequenos grupos naturais. Todas as nacións cultas da Europa, haxa a pequena Holanda, multiplican o estudo xeográfico das terras mais lonxanas. Ó mesmo tempo renóvarase o coñecemento de Europa; as rexións que parecían completamente acabadas — Os Alpes, por exemplo — son sometidas a novos tratamentos metodizados. Soilo así se pode chegar ó coñecemento preciso do planeta, cobríndoo d'unha rede de completos estudos ouxetivos somellante ás minuciosas triangulacións da cartografía. A mór

porción das vilas de Europa son estudadas no seu xerme e desenvolto como organismos viventes. Por exemplo o traballo de I. Gallois: «Le site et la croissance de Lyon (Annales de Géographie, Novembre de 1925); o de G. Erdmann «Upsala» Monographie einer schwedischen Stadt (publicado nos Estudos nórdicos da Universidade de Greifswald, 1924); soilo sobre as vilas hai unha forte bibliografía e o xeógrafo é dono d'un método. O mesmo pasa co estudo das rexións naturais, dos feitos humanos (o comercio, a emigración, a casa: «Das germanische Haus in vorgeschichtlicher Zeit» de Schulz, 1923) considerados en función da Xeografía. Dentro de poucos anos o mundo estará maduro pra aparición de un Ratzel que faga a «Orgánica» da Antropoxeografía moderna. De feito o Ratzel segue inspirando os traballos dos especialistas. A súa grande obra baixo o título de Antropogeografía comprendendo dúas partes: Fundamentos da aplicación da Xeografía á Hestoria e A distribución xeográfica dos Homes, 1899 foi pros xeógrafos algo parecida a «Der Anitz der Erde» (o rostro da Terra) de Suess pra Geofisica, unha Suma e un faro pra os tempos novos. Ratzel non quixo doumatizar e sempre presenta a Antropoxeografía como unha ciencia descriptiva. O seu espírito sempre orientou ós verdadeiros xeógrafos; tivo momentos de descreto inxustos, dos que é boa expresión o libro de Febvre «La Terre et l'Évolution l'Humaine» que forma parte da Historia Universal publicada baixo o título ben dogmático, de «L'Évolution de l'Humanité», dito libro foi agudamente comentado por Vicente Risco na «Nosa Terra». Decíamos que cicais non ten chegado o instante d'unha nova síntese; mais non faltan os intentos e todos teñen a Ratzel por punto de partida. Un dos mais notables e completos é o libro de Otto Manll modestamente

titulado: *Politische Geographie*, Berlin 1925 (1.ª parte: O Estado como fenómeno xeográfico. 2.ª Geografía política analítica [Morfografía e Morfoloxía do Estado: o medio natural como espazo do Estado]. 3.ª Geografía Política sintética). Avantando da cuasque escrusiva dependencia do Estado respecto do medio físico, que era o pensamento central de Ratzel, Manll considera a forza vivente, o pensamento creador do Estado traballando no medeo natural. O importante traballo de Almagià «La Geografía política. Consideración e metodiche sul concetto e sul campo di estudio di questa scienza» define un sistema neoratzeliano de Antropogeografía e define a Geografía política: «Estudio do Estado, según a súa forma xeográfica e según o desenvolvemento e sinificación das súas condicións no espazo en tanto ditas condicións dependan dos factores xeográficos». A xeografía política vaise determinando como unha poala a máis privilexiada sobre todo pr'os autores xermánicos da Antropoxeografía.

Como aplicación do método antropoxeográfico á historia pouco traballo tan sucesivos como o de Siegfried Passarge: *Politische geographische Betrachtungen über die Entstehung des Gross fürstentums Moskau*. Estabrece tres

categorías de problemas: 1.º de Geografía política comparada. 2.º O estudo d'un determinado espazo xeográfico. 3.º O estudo da verdadeira Geografía política do grupo de que se trata: a súa base especial en relación cos feitos de Raza e de cultura. Reconoce que esta derradeira parte contén os problemas máis dificultosos e tamén os fundamentais pr'a Xeografía «scienza que soilo pode ter vida cando a Historia descansa na Xeografía traballando as dúas sen se perder de vista».

A formación dos novos Estados ten sido un dos factores de grande importancia dos estudos xeográficos. O admirabile libro de Leaciewicz: *Kurs geografii Polski*, Varsovia, 1922, estuda a Polonia como unha indiscutible individualidade que ten seus límites e carauter na natureza xeolóxica do chan patrio determinada pol-a composición e releve creados nos períodos glaciales.

Vese craramente que a crecente intensidade dos estudos xeográficos, no senso moderno, ten un valor fundamental na creación d'un novo mundo político sobre as indiscutibles bases naturais i-efernas. Soilo co seu trunfo com-prelo pode aspirar a Humanidade a un ciclo de vida superior.

R. OTERO.

Da renacencia céltiga

A Moderna Literatura Irlandesa

(Proseguimento)

VI

O meirande dramaturgo d'Irlanda, é *John Millington Synge*, que naceu en 1871 en Rathfarnham, condado de Dublín.

Pirmeiro, Synge quixo ser músico, deprendeu o violín e viaxou por Alemaña, Italia, e Francia. Por fin, veu dar a París. Non tiña mais de corenta libras de renta ó ano, e viveu probe, dicindo qu'en París podía andar pouco se lle petaba. Lceu toda a literatura francesa,

especialmente Flaubert, Maupassant, Anatole France e Pierre Loti. Quería sel-o crítico das letras francesas na Gran Bretaña.

En 1898, estando Yeats en París soupo d'il e foi no ver ó fayado do Hotel Cornille, por fronte ó Odeón. Estaba preparando uns estudos en col da estética do simbolismo, mais os traballos qu'escribía pra revistas e xornais ingleses, ás veces non llos publicaban. Yeats adeviñoulle o xenio, e díxolle que xa deprendera d'abondo cos franceses, que tiña que

voltar á Irlanda, e irse ás illas d'Aran, no extremo Oeste, pol-a badía de Galway, onde vive aínda a tradición gaélica, nos mariñeiros tidos por mello salvaxes. Synge foi aló, y-estudou a fala e os costumes, os contos e as baladas. Sobre d'aquelo escribiu un libro: *The Aran Islands*.

En 1903, púxose no Abbey Theatre de Dublin, sede do Teatro Nacional Irlandés, a súa primeira peza *In the shadow of the Glen* (1). N-ela, Nora Burke, peisana de Wicklow, casada c'un bruto d'un vello que se fai o morto pra ver s'ela o quer, fuxe c'un andarín.

En 1904, foi *Riders to the Sea* (2), que pasa pra moitos pol-a millor das súas obras. O poeta Xan Ramón Jiménez e a súa muller puxérona en castelán (Madrid, 1920). Maurya, unha probe muller das illas occidentais, leva perdido xa o home e seis fillos. A todos llos levou o mar. Un a un, foron montando a cabalo e alá van a morrer no mar. Michael acábase d'afogar, e o derradeiro, Bartley, marcha tamén, e ó pouco fran o corpo morto. E Maurya fica ó fin tranquila, porqu'o mar xa non lle pode levar mais fillos...

The well of the saints (3) estreouse en 1905. Dous cegos qu'andaban a pedir pol-as portas, vólvelles a vista por un milagre, e d'aquela láyanse do feo que é o mundo, e do millores qu'eran os seus soños, cando podían vivir sin traballar, escoitando os paxaros e os sinos lonxanos, e aldráxanse o un ó outro.

The Playboy of the Western World (4) é de 1907. Pegeen Mike, unha moza da aldea, está aborrecida do seu mozo, Shawn Keogh, que se non estreveu a irle quitar o medo unha noite, porque aínda non estaban casados e pecaba. N-esto aparece un rapaz que ven fuxido porque pensa que matou ó seu pai. Chámase Christy Mahon. A Pegeen échelle o ollo Christy, e cando están soílos, Christy cóntalle coma matou ó seu pai. Isto dalle moita sona na aldea e as rapazas todas véneno ver admiradas. Todos o agasallan. Mais despois chega o pai, e meu gozo n-un pozo; Christy

non era parricida e ten medo de perdel-a sona; entón, pra facer algo sonado, pégalle ó pai diante da xente. Mais a xente e Pegeen, qu'o qu'admiraban era a cousa lonxana e noveleira, non queren xa ver mais qu'o feito ruín de Christy.

A derradeira peza repersentada vivindo Synge, foi *The tinker's wedding* (1) en 1908, pois o ano seguinte morreu d'un cancro, n-un sanatoiro particular, ós 38 anos, deixando escrita outra peza: *Deirdre of the Sorrows*, que puxeron despois d'il morrer. Aínda deixou outro libro de viaxes: *Wicklow and Kerry*, e outro de versos seus e alleos traducidos: *Poems and Translations*.

Escritor eminentemente realista, - por tal o teñen os seus críticos - non deixan as súas cousas de teren un fondo d'idealidade e de misteiro superior ó de Maeterlinck, por eixemplo, e dende logo mais imitante ó dos escritores nórdicos: Strindberg, Bjornson, Ibsen; por mais qu'il non fora de ningún xeito, afeitoado ó teatro social e de tesis, cousa qu'il desbota dende logo, especialmente no prólogo de *The tinker's wedding*. Ó principio, antes de Synge principiar a traballar, manifestáronse dúas tendencias no teatro Irlandés: Edward Martyn e George Moore, ibsenians, querían un teatro psicolóxico e social, pol-o xeito d'Ibsen, ó qual era a modernidade d'aquél tempo. Era unha porfia imitante á qu'eiquí se move, mais ou menos manifesta, arredor da nosa nacente novela e do noso case nonnato teatro: había quen, com'Edward Martyn e George Moore, quería millor que facer obra orixinal, facer obra que non desdixera da qu'a moda impuña nos grandes centros europeos. Yeats, pol-a contra, estaba pol-o teatro poético, ó xeito de certos simbolistas, e pol-as pezas d'asunto aldeán, onde millor s'amostra o enxebre, conservado na Irlanda com'alén, na vida dos labregos e os mariñeiros. E aconteceu ó que tiña qu'acontecer: a moda pasa e a arte fica: hoxe ninguén fala dos irlandeses que seguiron a moda ibseniana, e os nomes de Yeats e de Synge, os enxebres, vai enchendo o mundo.

Synge amosa as súas obras enxebremente irlandesas, o *universal human*, coma nono po-

(1) Na sombra da encañada.

(2) A cabalgada car'o mar.

(3) O puzo dos santos.

(4) O farsante do mundo occidental. Falando d'un cómico francés, escribiu en 1922 Philippe Soupault: Il est jusqu'à présent le seul acteur qui pourrait jouer les pièces de théâtre qui nous amusent encore, le Baladín du Monde Occidental, l'Idiot Roi et l'Ours et la lune.

(1) O casoiro do caldeireiro.

den amosstrar endexamais da vida os qu'alo com'eiquí o queren buscar nos contubernios da podre e imbécile misturanza cosmopolita.

Nas obras de Synge amóstrase o universal e o eterno. Ningunha cousa se pod'atopar mais lonxe e mais por riba do ambiente moderno, qu'o dos dramas de Synge, ond'as almas móvénse diante d'un fondo constante de Natureza, fondo qu'obra n-elas, e do qu'elas son un anaco.

A Natureza é un persoaxe de este presente nas obras de Synge: d'ela estáse falando n-elas a cotío.

Hai quen pensa qu'a Natureza dos poetas é a mesma da ciencia e dos novelistas naturalistas, enzoufados coma Zola en preconceitos centíficistas. Non hai tal cousa. A Natureza da ciencia é unha aparencia, unha das aparencias da Natureza, artificialmente arredada das outras pol-a mente dos sabios, qu'a conta pra traballar n-ela. Esa Natureza aparenzial, escolleita, ven corresponder non esautamente co mundo sensíble, estreitamente interpretado. Mais a Natureza real e verdadeira non remata no qu'abranguen os sentidos físicos, senon que ten un fondo prolongamento no alén, e amos-trásenos inzada de fontes acochadas de forzas segredas qu'obran unhas sob'outras e sobre nós tamén. Esio que souperon os antigos, que souperon os Druidas - coma qu'o erro dos antigos non foi mais qu'o d'adouraren esas forzas segredas coma se foran deuses, iñorando o Deus qu'as nove - sínteno aínda hoxe os peisanos e os poetas. Poida qu'o pensamento de Synge chegara na busca d'aquíl plasma primieval do pensamento, do que falamos enantes, á etapa anterior á descuberta da Causa Pirmetra, que se manifestara Ela mesma, despois do Dilúvio, á caste d'Abraham - enque haxa certa sospella de sí os mesmos Druidas fixeran tamén a descuberta. Anqu'así sea o paganismo de Synge sempre viría acaer co paganismo sinxelamente estético de tantos dos nosos escritores galegos de hoxe.

Coma bon irlandés, coma perfecto occidental, Synge é decididamente un romántico, e coma tal, aborrecelle a nosa civilización artificial y-esclavizante. Com'o noso Pindal, simpatizante os rebeldes, os vagamundos, os isolados, todol-os que acenan revoltándose contra a artificialidade moderna. Houbera tido en-

vexa tamén dos «feros corvos de Xallas» - ise vello símbolo céltico - e sen dúbida cantou tamén os «sonorosos e vagabundos bardos».

Tampouco había ir descamiñado quen puxera en comparanza o seu humorismo lírico, xeneroso e cruel co do Castelao, imitantes no fondo e na forma, os dous de cepa peisana, os dous espresados sinxelamente e sen retórica, porque un e outro foron dos que lle reforceron o pescózo á elocuencia. Os dous sacan os seus temas directamente da vida, e fan co-iles cadrifos pequenos, sinxelos e punxentes, do mais lírico e do menos literario que poida haber.

O estilo de Synge, deprendido nas illas Aran, é o estilo aldeán, todo imaxes, estilo ditado pol-a pantesia e pol-o curazón, e non pol-a mente mecanizada, com'o da xente das villas; estilo a un tempo lírico e plástico, interpretado por un múseco de fonda cultura coma é Synge. Estilo de poeta, cambéante e variado, en tempos difrentes, d'unha poesía e unha vida que non doadamente se pod'igualar.

Escrebe no dialeto anglo-irlandés, que é o que falan os irlandeses nas bisbarras ondo erse se perdeu. N-il, as verbas son cáxeque todas ingresas, mall-a espresión e a sintaxe son irlandesas. Dialeto rico, concreto, cheo de xiros espresivos e pintorescos e d'imaxes, com'o das leendas. Non é coma Yeats, qu'emprega o inglés verdadeiro. Non sabemos o que durará iste *patois*, ó que Synge deu consagración literaria, si a Irlanda chega a rehabilitar, coma pretende, a súa léngua nacional.

Synge foi moi combatido pol-o estrevemento do seu humorismo. Puxérono de decadente e d'estraxeirizado. Por fin trunfou.

Temos visto un retrato d'il, en fotografado e posto de perfil. Ten o cabelo longo; fronte bolada pra trás; naris dos que din sinuoso, con depresión no nacemento; o bigote acocha os beizos; a queixada e cadrada e sainte. Simone Téry atopa o realismo espresado na parte inferior da face, e o idealismo nos ollos e na fronte. Nin se detén molto Simone Téry no estudo das fisiognomías, nin semella qu'estea moi ó tanto do asunto. Eu penso que non está de mais delixar postos istos datos; a cencia da fisiognomía é moi importante, y-eu cando teña vagar hei ensaiar un estudo das faces d'alguís

dos nosos escritores en comparanza coas súas obras e co que se sabe das súas vidas.

XII

Un dos escritores de mais sona na Irlanda é George Russell, coñecido por *A. E.*

Místico, poeta, filósofo, pintor, economista, polígrafo. Sábese toda Irlanda, condado por condado, vila por vila, aldeia por aldeia.

Onde din que se manifesta mais especialmente é na suxestión persoal.

É un espírito de natureza solar, qu'alguma os camiños dos demais y-espárese unha forza magnética benfeitora. É un home de vida pura, d'unha calma e unha ledicia tranquila e perfecta, d'unha lucidez extraordinaria. Todol-os qu'o trataron - o mesmo George Moore que ten sona de ser unha lingua que fura as paredes - falan do engado misterioso d'iste home.

Igoal que Yeats, A. E. é teósofo: cree n-unha verdade acochada en todol-os libros sagrados, na trasmigración das almas e nos procedementos de Yoga. A súa fé é o panteísmo dos libros indos e dos libros alemás do século XIX. N-unha ocasión, un ser invisíbel che-gouse a il e deitou n-il unha nova vida, naméntas il sentía coma si lle bateran con trallazos eléctricos. Lémbrese das vidas pasadas, e asegura com'os Rosa-Cruz, que por cada home que hai na terra, hai no ceo un deus.

É aínda a y-lama céltica, que busca esas doutrinas estranas pr'acalmal-as suas saudades do Alén.

A. E. publicou tres libríños de versos, en 1894, 1897 e 1904, e non volveu escribir mais poesías. Todas son inspiradas pol-as suas conceicións filosóficas. Non teñen a rareza nin a novidade das de Yeats, o seu acento vagaroso nin as suas coores de brétema: A. E. é craro com'os clásicos, e com'iles sereos. Veleiquí algú anaco escolleitos:

Primeiro unha evocación da súa vida en Babilonia.

«...Sobr os leitos dos tempos e dos pazos, o
[ouro refrexaba as rayolas
D'un sol-pór bermello, morto hai millós de
[días

A torre celeste fíxose d'un azur mais sombrí-
[zo, unha cintilación estrelada alxiña comenza;
O misteiro e a manificenza, a beleza e os
[pecados

Volven a min. Camiño baixo a chea som-
[briza de torres;

Na sombra, a fonte lanza a súa pálela bré-
[tema en froles liliaes.

As augas aválanme e o recendor de moitos
[xardís, y-escoito.

Voces coñecidas, e a voz qu'eu amo mur-
[múrame na orella.

Ou, todo é real coma n-un soño; e de súpe-
[to unha man pousa na miña:

A ola do tempo pantasmal retírase: y-esta
[moza Babiloniana,

Bágoa de beleza deixada pol-a ola da marea,
Óllame cos mesmos ollos e atópase aló na

[Irlanda ó pé de min,
Ou, lene era a nosa vida en Babilonia, mais

[Babilonia voou
E nós ficamos na calmada procesión das

[cousas eternas;
Imos ver agora un canto d'Espranza:

«Ven, porqu'o Ceo chama pol-a Terra.
Escolta a voz da Terra que responde, agui-

[xan os espíritos.
Ven ó País da Mocidade: alí os arbores ca-

[rrigados
Deixan cair na ola bermella o froito estrelado.

Bebe: as augas imorrentes matan a sede do
[espírito.

Non és ti agora, amigo, toda door esquecida,
[en éstase,

Remozado de gozo, soberbio d'esta inmensi-
[dade

Ond' o teu espírito no seu voo, pasa as estrelas
[escurecidas;

E vaise perder na Luz das Luces en ardente
[adoración?]

E agora un canto d'amor:
«Veleiquí a flama d'amor que che mando de

[lonxe:
Nin un beixo che mando, nin unha verba ó

[ouvido.
Mail-o mesmo amor, voando com'unha estrela

[d'áas brancas,
Deixáo ficar alá, déixao pousar alá, no teu

[curazón, na súa casa;
Levado en áas d'ouro, é o mesmo Amor, a

[Pomba,
Non é o deus das flechas que firen d'amar-

[gura,
Nin os paxaros púrpura de lume dá morte e

[do amor.

*Non pídalo-mas do amor, nin os seus
[doces ollos;
Os que o dan todo, dan menos qu'o amor,
[dan o que pasa.
Mais eu douch'o lume da estrela, o camiño
[reuto do Paraíso:
Dispois nin morte, nin flecha d'enconadas
[doores.]*

Téñenno comparado cos grandes panteístas; téñenno comparado con Walt Withman e con Alfred de Vigny. Non é dicir pouco dicir que é dos grandes poetas da Irlanda.

Mais é tamén un economista. Levado por Yeats, foi, a carón de Sir Horace Plunkett e Anderson, orgaizador e propagandista do movemento cooperativo.

Com'o movemento galego, o movemento irlandés é cousa complicada. Irlanda ten com'a Galiza un problema agrario, o mais importante de todos, porque, coma Galiza, Irlanda é toda a aldeia. As cooperativas labregasson cousa capital, non xa na vitalidade irlandesa de hoxe, senón no seu fado vindiño, no soño norma do seu mañá. Os republicans, si houberan triunfado, pode qu'houberan feito d'elas o basamento d'unha nova orgaización social: o Estado Cristián, qu'iles opunhan ó Estado Capitalista. E pode que n-iste ideal tiveran parte efectiva as ideas de A. E.

A. E. andivo de aldeia en aldeia padricando o cooperativismo, no qu'infundiu todo o seu idealismo e toda a poesía. E logo fixo inqueritos, estadísticas, experimentos; estudou e aprendeu ós labregos total-as industrias que poideran desenrolarse na Irlanda: o leite, as abellas, as pías, os porcos, os esterco, os ovos, de todo se preocupou.

E por fin, deu as suas ideas n-un libro: *O Ser Nacional*.

Pra A. E. a economía non é unha ciencia independente, como pros demais economistas: depende da moral e da filosofía, é unha función do idealismo nacional. «O problema non é sementes un problema económico: é un problema humán». Arredándose da economía corrente, qu'estamos afeitos a leer, A. E. ten en conta o xogo do fautor espiritual na vida económica dos pobos, que é o que solen esquecer os tratadistas d'unha e d'outra banda: Por riba da razón do home hai unha esfera trascendente car'a que o espírito humán érgue-

se ás veces... Iste elemento incaculábele que ven do misteiro qu'arrodea o noso ser, infruye na nosa vida; e cand'a razón vai satisfeita, aínda fica algo mais fondo qu'a ela, que nos fai incerta a verdade». Non é esta afeito a chamada doutrina dos imponderábeles, senón a certeza d'algo positivo e sabido - o espírito - a infruir na vida: «S'o universo ten un senso, eisiste pros desinios da y-alma».

Asína, a economía de A. E., individualista é federalista, fúndase na cooperación. Pensa qu'os pobos se non deben gobernar por enriba, mais por embaixo. Os reformadores pensan que van cultivar o Estado, e non se pode cultivar mais qu'a aldeia. Cada cédula social - com'as nosas parroquias, poño por caso - débese desenrolar expandindo a súa individualidade, a súa tradición, os seus costumes locais. D'iste xeito nasce unha cultura orixinal, e as cédulas, asociándose unhas co-as outras, crían un organismo complexo e vivente. Os países que viven baixo a fórmula do Estado, perden toda orixinalidade: eixempro, a América, onde total-as casas, total-as rúas, total-os moimentos, total-as almas s'asemellan. A función de cada cédula debe vir determinada non d'afora, senon d'adentro, asegún a súa natureza íntima; a cooperación ten que ser espontánea e non imposta. D'iste xeito, primeiro, xunguindo os intereses veciños, multiplica a forza e prosperidade de todos; segundamente conserva e fai xermolar o que hai d'orixinal n-unha terra; tercelramente, cria o sentimento fondo da solidariedade, fai ver a cada un qu'o veciño non é un inimigo, mais un aliado d'intrínseco conexo co de un, e d'eiquí ven o espírito cívico. A cooperación, levada d'iste xeito, desbota da sociedade o espírito da guerra, e cria o espírito da paz.

A. E. é sen dúbida nacionalista irlandés. Crar'está que, coma é pacifista por temperamento e por ideas, condenou as violencias dos Sinn Féiner na guerra da Independenza e na guerra civil. Mais il tivo de cote fé na liberdade da Irlanda, e traballou por ela falando y-escribindo.

O alegato mais elocuente ceais que se fixo a prol da liberdade d'Irlanda, foi un seu artigo que, traducido a total-as lénguas y-editado en caderno, espallouse pol-o mundo inteiro. Hai unha tradución castelán, feita por E. Díez

Canedo, baixo o rótulo: *Irlanda por dentro y por fuera*. O seu nacionalismo ali é, no fundamental, tan imitante ó noso, que non podo por menos de repetir eiquí un parrafinho.

«Onde radican os tumultos d'Irlanda? O pobo Irlandés quer ser libre. Porqu'arela a liberdade? Penso que ha ser porque sinte en si un xenio que se non ten manifestado aínda n-unha civilización, com'o dos gregos, romanos y-exipcios s'esteriorizou, no tempo pasado, n-unha cultura, unhas artes e unhas ciencias propias de seu. É o mesmo pulo que move ó rapaz listo a fuxir do axexo d'unha familia convencional...»

Así pensa A. E., e o seu pacifismo non lle quita que sexa un admirador antuslasta dos héroes da Semá de Páscoa de 1916. En 1922, constituído o Estado libre d'Irlanda, o Goberno quixo facer senador a A. E., com'o foi Yeats, e A. E. non quixo; mellor s'atopaba na escuridade. Il deu a Irlanda o esforzo de seu xenio, e non quixo qu'o premiasen.

Pol-o derradeiro, ten un libro teosófico: *O Fachón da visión*, onde fala das súas esperencias místicas.

VIII

James Stephens, novelista e poeta lírico, é aínda un d'ises rideiros e humildes irlandeses, bébedos d'ideal e d'humor, un empregado de comercio que A. E. foi buscar a un escritorio onde traballaba pra ganalo pan. Simone Téry compáreo c'un *leprechaun*, «*petit lutin*» ou trasno irlandés, cos que pol-o visto leva moito trato o alegre bardo.

Stephens publicou en verso *Insurreccións*, 1909, e *O outeiro das Visións*, 1912; e varias novelas, coma *A filla da* 1912; *O pote d'ouro*, 1912; *Velexos unhas señoras* 1913; *Os semi deuses*, 1914; *Senmas Beg*, 1915; e *Deirdre*, 1923.

Stephens é un humorista: é o trasno en pintura que con todo se mete, dispreziando todol-as comenencias literarias, sociás, relixiosas e políticas, faguendo a bulra de tod'o qu'os demais toman en serio. Pégall'a risa e non respeita ren, E mais emporiso, os irlandeses todo llo pasan, parecéndolle ben cant'il fai, aínda o que lle non perdoan a un Yeats ou a un Synge. Stephens ten privilexo pra dicir cousas que nos demais parecen mal.

Non deixa, porén, de ser un filósofo. Un filósofo, crar'está, anti intelectualista, coma pol-o demais, ten que ser hoxe todo verdadeiro filósofo novo, moderno, enfrenteado co-a vida, e ollando pr'o porvir. Cando aínda na intelectual e sistematizada Alemaña trunfa esta nova corrente no mesmo campo da filosofía, con Spengler, Rathenau, Nöller, Hiller, Steiner e o Conde de Keyserling, e no da estética con Fechter, Hoffmannstahl e George, ben se pode creer. A Francia presenta aínda, a pesares do bergsonismo, unha estrutura racionalista impermeábele. Mail-a Irlanda, coma calquera provincia Céltica, non pode por menos de ser do signo oposto ó racionalismo, con sobras d'abondo pra chegar a ser neo-romántica.

Com'os novos d'Alemaña, mellor: com'o novo mando pensante, Stephens desconfía da intelixencia, da razón raciocinante, que ten pervertido o espírito dos homes, e vaise co corazón e co instinto: a verdadeira luz natural.

«Ond'eu din un beixo — di Angus Og, o deus céltico do amor no *Pote d'ouro* — un paxaro voou; ond'eu pisei, abríuse unha frol. Mail-o Pensamento atrapou meus paxaros na súa rede e vendeunos na praza. Quen me vai libertar do pensamento, da vil santidadade do Intellecto, facedor de cadeas e d'ichós».

O amor e o instinto son a y-alma da Natureza, que se corrompeu no home. Stephens sinte o achego maternal da terra, sinte a garbosa e leñe sensación d'esa Suprema Maternidade que nos abala y-aloumíña e da nosa fraternidade con todal-as súas creanzas: homes e paxaros, herbas e fadas, árbores e peixes, froles e mulleres, trasnos e bestas, nenos e ventos, todo vivindo nas súas obras a mesma vida trunfante e fondamente sinificativa, misturadol-os seres vivos cos persoificados e cos seres elementais da tradición irlandesa, e cos fillos da súa pantesía miragreira, endexamais cansa de criar, de cote co mesmo humorismo a un tempo fondo e sinxelo.

«No melo do piñeiral que chaman Colla Doraca — escomenza *Pote d'ouro* — vivían, non hai tanto, dous filósofos. As súas faces semellaban feitas de pergameo, tiñan tinta nas unllas, e cada dificultade que lles presentaban, aínda que fosen mulleres, eran capaces de resolvela súpetamente. A Muller Gris de Dun Gordin e a Muller Fraca d'Inis Magrath puxéronlle as

tres preguntas a que ninguén poidera responder endexamais, e lles responderon. A Muller Gris e a Muller Fraca puxéronse tan furiosas de que lles responderan, que casaron cos dous filósofos pra podelos moxegar no leito, mail-o pelexo dos filósofos era tan duro que non se apercibiron de qu'os moxegaban. Responderon á furia das mulleres, c'un amor tan tenro, que aquelas creaturas perversas pensaron que morrían de desesperación, e un día, xa no parosismo, despoixas de beixalas os maridos, pronunciaron as mil e catrocentas maldicións que compuñan a súa sabencia, e aquelas maldicións deprendéronas os filósofos, que se fixeran mais sabidos que enantes.

D'iste xeito, o pan-animismo – que trabuchadamente chaman panteísmo, cando hai entre entrambas concepcións a distancia que vai do lírico ó lóxico, de Amerghin e Espinoza – o pan-animismo, qu'a nosa raza leva no sangue e que fai o modo de ser enxebre de toda y-alma celia, ten en James Stephens un afinado interprete, de rara pureza d-iste tempo d-artificiosidads mintireiras e de finxidos enredos de rapaces.

Lordy Dunsany non ven catalogado no libro de Simome Tery, e afellas qu'era ben merecente d'elo. Mereciao, porque sobresaí na facultade dona das artes: a fantasía, a maxinación criadora, refrexo no microcosmo da potencia microcósmica da Natureza – a Maha Maya dos indos – onde cecais pende a nosa semellanza con Deus. Esa facultade que fai miragres na Irlanda por mau de Stephens, de Wilde y-en certo xeito, de Joyce, e qu'eiquí, na terra de Benito Vicetto, tam-pouco deixa sentir, por malfado, o seu imperio, sen que poidamos apenas presentar outro eixemplo, qu'as *Escenas de Gigantomachia*, por disgracia publicadas en castelán, de Primitivo R. Sanxurxo, cuías primicias deu NÓS en galego, e que son d'unha profesión moito mais barroca qu'a de Lord Dunsany sen que deixen de ter tamén certo Aire nórdico.

Sir Edward Jhon Moreton Drap Plunkett, Lord Dunsany, da nobre castimonia dos Plunkett, nasceu en 1878, no condado de Meath, terra pol-a que sente adoración, téndoa por terra de grandes homes, pois coma dí il, ata Lord Wellington, o vencedor de Napoleón – aquí xeneral a quen tantas loubanxas mere-

ceron os galegos – era de Meath... Lord Dunsany sigue a carreira militar, e distínguese no exército inglés faguendo aínda moi novo, a campaña da África do Sul. Non deixa de ser un pouco triste ollar a un irlandés servindo no exército británico, por mais que sexa cousa corrente, e aínda que fosen tantos os que foron voluntarios na grande guerra, e así e todo, non deixa iste militar de ser un patriota á súa maneira, pol-o seu apego ó torrón familiar, principalmente. Viaxou moito; percorreu os Estados Unidos d'América, dando conferencias e faguendo repersentiar pezas de teatro – que tamén botaron no Abbey Theatre de Dublin, onde funciona o *Teatro Nacional Irlandés* de Yeats – que lle conqeriron moito nome e máis estimanza aínda na América de fala inglesa que na gran Bretaña e mesmo na propia Irlanda.

Escreveu contos, novelas e comedias. As obras principais son: *The Gods of Pegana* (1), *Time and the Gods* (2), *The Sword of Wellerau* (3), *A Dreamer's Tales* (4), *The Book of Wonder* (5), *Fifty-one Tales* (6), *Tales of War* (7), *Tales of Three Hemispheres* (8) libros de contos; *Five Plays* (9), e *Plays Gods and Men* (10) pezas de teatro, e a novela *Choronides of Rodriguez* (11).

Lord Dunsany é un dos escritores mais raros, mais estranhos, mais novos, mais poderosamente orixinales que hai no noso tempo. Ten a fantasía tremenda, fresca y-endexamais cansa do pobo rural, e aínda mais, d'ise pobo de poetas que é o pobo irlandés. É moito mais qu'un mitólogo, qu'un mysiagogo: é un criador de mitos. Inventa reinos, deuses e cidades, e forxa aventuras pasmosas, n-un ambiente raramente luminoso, de poesía e de misteiro: «Lord Dunsany, e os escritores coma il – di Thomas Macdonagh – crían misteiro: arredor das cousas mais sinxelas d'un xeito gracioso.» Non pertence a ningunha escola, non sigue mais qu'o seu ensoño, n-un ultramundo criado inteiramente

- (1) Os deuses de Pegana.
- (2) O tempo e os deuses.
- (3) A espada de Wellerau.
- (4) Contos d'un soñador.
- (5) O libro do maravilla.
- (6) Cincoenta e unha historia.
- (7) Contos de Guerra.
- (8) Contos de tres hemisferios.
- (9) Cinco pezas.
- (10) Pezas de Deuses.
- (11) Crónicas de Rodriguez.

ramente por il, onde rixen as leis feéricas de que tanto ensoño tirara Chesterlon. Din qu'a sua inspiración ven d'Homero e da Bibria, e por certo que ten moito de épico, o xeito dos Bardas da sua terra; é bárdico, eminentemente, na sua entraña.

Os que busquen imaxes novas, relacións inagardadas, sorpresas de pensamentos e d'espresión, os cazadores de *descobertas poéticas*, teñen pra se fartaren nas obras de Lord Dumbany, onde nos atopamos ben lonxe dos camiños que tripan a cotío os adocenados das letras. Eiquí respira un o ar puro, fino coma na montana, fresco e salgado coma no mar.

Todos poden ler *A Dreamer's Tales*, na versión castelán que Publicou a *Revista de Occidente*, e probar d'iste xeito algo endexamais sospeltado.

Veleiquí coma principla un d'istes coñtos, *Poltarnees, a que mira car o Mar*:

«Toldees, Mondalh, Arizim, estas son as Terras Interiores, as terras cuioas vixias, postos nos lindellos, nón ven o Mar. Mais alá, pol-o Leste, hai un deserto qu'endexamais trubaron os homes; y-é marelo, lixado está pol-a sombra das pedras, e a morte xace n-il coma leopardo fumbado o sol. Están pechadal-as fronteiras, o Sur pol-a máxia; o Oeste por unha montana, e o Norte pol-o berro e a carraxe do vento Polar.»

Rara terra ond'as fronteiras áchanse gardadas pol-a máxia, e ond'a morte é un leopardo fumbado o sol... chocante e novo; mail-o ecoar das leendas de Cuchulain e de Fingal, chega a nós n-estas pasadas derradeiras que sonan tan a novo, e tan ben acaen co que a y-alma moderna degara, cansa de repeticións monótonas de modulacións d'unha escala fixa a cuio son a inspiración e a inventiva fóranse adormentando pouco e pouco.

A y-alma celta aínda ten as chaves de moitos mundos descoñecidos.

IX

Lennox Robinson é un dos mais, gabados autores do Teatro Nacional Irlandés, Conia Yeats, coma Synge, conqueriu tamén o público de Londres, ond'os cómicos de Abbey Theatre de Dublin, no que hay partes tan boas coma Miss Maire O'Neill e Miss Maire Nic

Schiublaigh, puxeron con moito éxito en 1921, a sua comedia *The Whiteheaded Boy*.

Lennox Robinson amóstrase práuticamente conforme cos principios que en col da arte trágica, espuxo Yeats en *The Cutting of an Agathe*, e por elo é un verdadeiro trágico. Thomas Mac Greevy di qu'a sua arte ven de Corneille, pasando por Strindberg. O seu asunto é a lotia do home co Fado, na qu'o home ven ser de cole vencido e asoballado. Nas suas obras a vida amóstrase cruel, e veleiquí a traxedia. Se non deitén pol-o tanto na pintura dos carateres, e cecais por elo sexa o seu teatro mais humán pois pensa con Yeats, e aínda co críptico Mac Greevy, que nos instantes de suprema exaltación, que é cand'a traxedia se produz e xurde diante de nós, a personalidade; no seu senso ordinario, esvaíse na ola d'emoção qu'a solaga e fai desaparecer, coma acontez no éstase relixoso y-en toda apaixonada experiencia, todal-as outras emocións e instintos que non sexa aquela que n-alquel instante nos leva. Eu non sei s'esta maneira de pensar non é de abondo discutíbele dend'a ciencia psicolóxica, con perdón de Yeats e dos demais: o que si sei é que non hai concepción filosófica ou d'outra crase, por trabucada qu'estea, que non poida dar nacemento a grandes obras d'arte, a arte sendo, ata certo punto, e aínda así non sempre, independente da verdade. O caso é qu'as de Lennox Robinson, sono.

Dazanove anos tiña Lennox Robinson, cando escribiu a primeira peza, que non tiña mais qu'un acto, e que se puxo por primeira vez no Abbey, seica pol-o ano de 1909. Titúlase *The Chancy Nami* (1) e o asunto é o aforro da sonda local d'unha familia paisana irlandesa pol-a morte d'un d'iles, un mozo que ven de declarar á sua nai a sua intención de s'entregar ás autoridades com'aufer d'unha morte cometida no distrito. O mozo morre tratando de salvar a a un neno.

Despois estreou *The Cross Roads* (2), en dous actos. A filla d'unha paisana do condado de Cork, trai de Dublin ideas estranas: lée libros d'agricultura y-economía y-en col da Irlanda, e quer ter unha granxacentífeca, e co entusiasmo, deixa o amor d'un estudante de Dublin, e

(1) O nome do chan.

(2) O atallo.

casa e'un home qu'aborrece, porque ten unha granxa onde ond'apilical-as suas teorías. Despois, estas teorías vanlle dando resultado a todol-os granxeiros da bisbarra, agás o seu home, todo por causa d'olgunha moura e cruel maldición qu'a rapaza trouxo o seu home e á sua terra. Obra mais poderosa e mais tristeira qu'a outra, amostrando somentes a creencia do autor na crueldade da vida. Traxedia tan terrible e mais tan asoballante non se ve al miúdo na moderna escea, fora de Rusia— d Mac Greevy.

Veñen logo tres traxedias polítecas, inspira-das coma outras de Yeats e de tantos outros, na loita pol-a liberdade da Irlanda: *Patriots*, *The Dreamers* (1) e *The Lost Leader* (2). Solo que Lonnox Robinson é o poeta dos fracasados, o poeta das desfeitas, de cote dínas da piedade dos homes de curazón:

Continuaráse

- (1) Os soñadores.
(2) O Xefe perdido.

ENCOL DA NOVELA GALEGA

Falemos da novela galega.

Mais, digamos denantes ¿qué se entende por novela galega?

Alguén pretende que a novela galega teña un marcado celme rural, un arrecendo á terras remexidas pol-o legón, ou pol-as guelfas do arado, á braveza de toxo, á estrume. ¿E por qué non ha poder sere delicada como unha flor de pazó señorial? ¿Ou por qué non ha de nos amosstrar a vida que hoxe bolga nas nosas vilas e cidades?

Outra tendencia recraman alguns críticos, ou criticastros, enchendo moito a boca coa verba: «Universalismo».

¿Universalismo? Mais ¿cál é o universalismo na novela? Pode ser unha obra universalista porque trate asuntos, tipos, ambiente, alleos á Galicia. Pódeo sere porque presente temas que igual desenrolo e interés adequirían escritos en galego e desenvolvidos no ambiente do noso pobo que no de calquera outro estrano á ele.

No fondo do que queren uns e outros non acabamos de ver craro e definido un pensamento. Coidamos que todos andan un pouco fora da realidade.

Para nós será universalista unha novela cando a sona d'ela sexa tan grande que a obra traspase as fronteiras.

Se temos en conta, como di Veron, que a arte

espresiva descansa na simpatía, pinta as emocións, sentimentos e caracteres baixo unha forma artística, amosa o interés particular que o home tómake pol-o home, o ouxelo principal é o mesmo home, e o estudo dos seus sentimentos acidentaes ou permanentes, das suas virtudes ou dos seus vicios debe ser na novela o de mais importancia, ben sexa este home do agro ou da vila; da homildade labrega ou da hirta xente obreira; de nobre alcuña ou da grotesca e tráxica crase mela.

Tamén Talne, dispois d'ensaminare a natureza da obra de arte e d'estudare a lei da sua produción, enuncia-a d'este xeito: «A obra de arte está determinada por un conxunto que é o estado xeneral do espírito e das costumes ambientes».

Estas valiosísimas opinións confirmanos na nosa maneira de pensar encol da literatura romancesca galega.

O ruralismo é, indiscutibelemente, unha parte importantísima da vida galega; mais non é toda a vida galega. D'outra banda, se todo canto se escribe en galego fose ruralismo, afincariámos mais no pobo a creencia, xa enraizada d'a-bondo, de que a nosa fala non sirve mais que para as contadas necesidades da vida rural e se non presta para as relacións vilegas ou de xente ben criada. Faríamos descasi unha obra

monótona, cando a riqueza da literatura está precisamente na súa variedade infinda. Ademais de que a mesma vida rural galega e mail-os seus problemas, e aínda as súas particularidades mais enxebres, son igualmente asuntos que teñen a mesma realidade entre os camponeses de moitos países; de sorte que nin eso daríanos un tema ou un asunto exclusivamente galego.

Nunha ollada que Jean Lorentowicz fai á literatura da Polonia co gallo do premio Nobel concedido ao romancista polaco Ladislas Reymont no 1924. di: «A literatura e as artes, á pesar do espírito de irradición, e mail-o seu ardente e afinado amore ao pasado nacional, víronse forzados á tomar os seus temas da nova organización das forzas vitais do país (vida villega e industrial). O sentimentalismo fácil dos romancistas d'antano que inspirábase na vidado simpático «Kmiotek» (paisaniño) coma unha curiosa variedade etnográfica, é hoxe «demodé» ata o ridículo.»

Nós non somos contrarios á novela rural; temos escribido moitos contos e comedias de ambiente labrego; mais coidamos que tamén as vilas galegas poden nos proporcionar avao asuntos e tipos interesantes, e pol-as razóns devanditas estimamos comenente derivar por este camiño a novela galega.

Agora ben: en todas as literaturas de todos os países, as obras escritas orixinariamente no seu idioma súmanse como propias inda que os asuntos ou os personaxes que nelas figuran non teñan nada que ver co país. ¿É que «Los cuatro ginetes del apocalipsis» non é unha novela española?

Fica, pois, sentado que novela galega é toda novela escrita pol-o seu autor en galego, sexa o que for o seu asunto e mail-o ambiente que ela refrexe. O contrario sería como afirmar que «O Pescador d'Islandia», de Pierre Loti, non pertence á literatura francesa, ou que sómente poden se consideráre como novelas españolas as de *majas* e *toreros*. O dito que unha novela escrita na nosa fala «non é galega» deixounos de cote abrayados. Endexa-mais afinamos cò que queren dicir quens tales cousas escriben.

Se ensaminamos a abra de calquera dos grandes romancistas estranxeiros onde a literatura ten xa de vello un glorioso camiño percorrido vemos que produxo un número gran-

de de novelas, e nen todas elas son do mesmo valer, nen todas son, pol-o mesmo, igualmente admiradas. Todol-os escritores precisaron moito tempo, moitos anos de intenso traballo, para que a sona do seu valer fora estendéndose e afincándose. ¿E imos pretender nós que nas letras galegas, nadas hai poucos días á prosa, apareza xa, e sen laboura preparatoria algunha, o xenial novelisista asombro de todos?

Non apareceu aínda, non, o gran romancista galego. Non xurdiu pol-o, d'agora o prosista que na fala da Terra trazara uns centos de páxinas que todol-os galegos lèran con avidez para satisfacer o seu degoro. Mais non é, non, tampouco, o tempo de refugar aqués ensaios que riscaron nunhas llanas algúns dos nosos escritores para iren experimentando a súa abelencia e afacendo ao público.

E como ata o d'agora cáseque as poucas novelas aparecidas foron esas noveliñas que en publicacións como *Terra a Nosa! Céltiga*, *Alborada* e *Libredón*, xa mortas, e *LAR*, que aínda val dando un número cada mes, poden lèr os afeizoados, á elas referimonos xa que outros libros romancescos raramente vense publicados.

Estas novelliñas pol-a súa mesma condición periódica e pol-a súa barateza teñen pouca extensión, e en poucas páxinas pouco é o que se pode facer. Non é nun cativo pachareco onde se colleitan as farturentas anadas; mais o que pretenda acadar algún ouxelo ten por forza que se experimentare, loitar, malinar, ata chegar á abranguer o resultado apetecido. Se a novela é froito do maxin inxertado de ponlas da vida cotiá, ou ben pitelos de costumes e problemas vitais acendidos pol-as faíscas d'unha intelixencia creadora, como dixo con frase pintoresca Williamson, non van desca-miñados algúns dos primeiros ensaios da novela galega, e eles fan agardar unha pròxima e mais froitífera colleita.

Votemos unha ollada atrás e comparemos as noveliñas hoxe publicadas co'aquelles primeiros ensaios en prosa, que non hai tanto tempo trazaban os escritores galegos, e notaremos a diferenza. A prosa galega deu un formidable pulo. Hoxe contamos c'un comezo de literatura romancesca, na que pódese apreciar algúns trechos de ben orientado creacionismo.

Creacionismo. Vel'ahí a verba. Mais non un creacionismo consistente en dislocar as frases ou escribir cousas enrevesadas, senon un creacionismo que trace cadros cheos de realidade nos que presente tipos tan definidos que ao lëtor parézanlle persoas coñecidas.

E romatamos coas verbas de Schiller nunha das súas cartas encol da educanza estëtica do home. «O ouxeto do impulso sensíble, expresado nun concepto universal, é a *vida* no seu

mais amplo senso, concepto que significa todo ser material e toda a presenza inmediata nos sentidos. O ouxeto do impulso formal, expresado nun concepto universal é a *figura*. Pois coa *vida* e as *figuras* galegas estase formando xa a nosa novela, e así imos por todas partes adentrándonos na alma do noso pobo.

LEANDRO CARRE

Na Cruña, Febreiro 1926

A EDADE DO FERRO NA GALIZA

(Proseguimento)

XII

A ESCULTURA

No Levante peninsuar, nas tribus ibéricas veciñas dos establecementos gregos da costa, a escultura atingiu un xúrdio desenvolvemento. Os ex-votos de Despeñaperros, as pequenas figuras cerámicas da provincia d'Albacete, e derradeiramente, as estatuas d'Elche e do Cerro dos Santos, amosiran a extensión y-hastra perfeición artística das obras escultóricas d'aquelles povos.

En vao buscaríamos na nosa civilización dos Castros nada semellante. Longe das correntes culturais que chegaban pol-o Mediterráneo, as gentes da Galiza protohistórica non podían recibir ningún influxo forasteiro mais que serodia e vagorosamente, y-así, as súas manifestacións artísticas responderon con inleira fidelidade á ruda sinxeleza do seu carate.

Pol-o qu'a escultura se refire, íaes manifestacións pódense reducir a tres elementos: pedras con relevos geométricos, estatuas de guerreiros, e porcos esculpidos.

A área geográfica d'íestes últimos, non sabemos aínda fixamente si collía ou non a Galiza. Atoparonse restos d'un en Sabroso; hainos d'abondo en Traz-os-Montes y-esténdense por terras de Castela y-Extremadura, chegando esporádicamente pol-o Sul, a Linares, pol-o

N a Durango, e pol-o E a Segorbe, coincidindo case en ausoluto a súa distribución co-a dos povos céltigos e celíberos, mais no noso país, soilo s'alcontrou no monte Tecla unha cabeza qu'o Sr. Calvo describe n-estas verbas: «Dos agujeros hechos al buen tun-tun, simulan los ojos y una línea escarbada con dos agujeritos, indica que aquella parte representa el hocico». Tal cabeza, anqu'o seu pequeno tamaño parece facer dudar d'elo ó Sr. Calvo, pudo pertencer moi ben a unha figura semellante ós *Berrões* portugueses, que non presentan na súa feitura meirandes primores. Esculpidos en pedras graníticas enteirizas, grandes en general d'un metro ó longo por 60 e tantos centímetros d'ouzo, co-as patas tesas e pousadas no chán, os ollos y-o fucioño imitados con catro buratos e un risco, e seri case mais indicacións da súa anatomía, son íestes berrões un prototipo de rudeza e primitivismo, denunciadores d'unha-arte nos primeiros días da súa infancia. (fig 19).

En col do seu destiño hai dados pareceres ben diferentes. Fernandez Guerra cría qu'eran lindeiros; (1) Vicente Paredes (2) qu'eran guías pra marcal-o camiño á avenza emigrante; os Siret sospeltaron si serían soilo fantasías decorativas, e Hubner, con cuto dictame está

(1) In Leite de Vasconcellos, *Religión da Lusitania*, T., III
(2) *Historia de los Primitivos Ibéricos*

conforme Leite de Vasconcellos, fixo notar a existencia n'algú d'eles, d'inscripciós funerarias, afirmando en consecuencia, a súa orixe sepulcral. (1)

S'os porcos esculpidos áchanse fallos d'intrínseco artístico, as estatuas de guerreiros non revelan pol-a súa feitura un grande progreso. Localizándose escusivamente no N de Portugal e no S de Galiza, téndos'alcontrado as portuguesas en San Ovidio de Fate, San Jorge de Vizella, Vianna do Castelo, Montalegre, Capeludos, Ponte de Cabezeira de Bastos, San Martinho de Britellos, Midões, Cendufe, e Campos y-as galegas, disgraciadamente desaparecidas, en Rubiás (Celanova) y-en Vilar de Barrio (Allariz). Todas elas, prescindindo de miudas diferencias, son parellas e parecen saído mesmo prototipo. Estreitos, acanabados, coma lles di Alves Pereira, (2) istes guerreiros, co-a solla excepción do de Cendufe, preséntanse saíndo d'un pedestal, por baixo dos Joellos, co-as pernas xuntas, os brazos apegados ó corpo, e voltos cara-o peito, pra sosíer un pequeno escudo circular, c'unhas maos qu'o artista case non s'arriscou a abocelar; na cabeza, tamen estreita, un bultíño imita o nariz, e dous buratos e un risco, os ollos y-os beizos. O corpo aparece coberto por unha túnica que chega ó meio do muslo, e cingido por un cinto que sosten un puñal (fig. 20). N'algú eixempres, o pescozo está adornado pol-o torques y-os brazos garnecidos con aros. A estatua de Capeludos parece ter posto na cabeza un casco e nas de Montalegre, o escudo alcóntrase decorado, circunstancia que se repete nas de Cendufe, Campos que ten asimesmo a túnica grabada con losangos, y-é a túnica qu'amostra os pés nus de calzado e traballados, dentro da rudeza do estilo con certa habilidade. A cruz y-a cuncha que se ven en dous d'istes guerreiros, son considerados case unánimemente por todol-os arqueólogos que d'eles se teñen ocupado, com'un aditamento posterior.

(1) No Anuari do Institut d'Estudis Catalans, t. VI, da Bosch a istas esculturas unha orixe ibérica, relacionandooas coas Dichas andaluzas. Esta relación, que cials podería aplicarse en Castela, non encaixa na provincia portuguesa de Tras-os-Montes, na coal os restos ibéricos, limitados a algunha estacion da veira do Douro, son probes e serodicos, e ondras estatuas de porcos andan ben bastas (vex. Religioes da Lusitania, t. III) onde ven unha enumeración das enton coñecidas, habéndose n'actualidade aumentado o numero das descubertas (vex. P. Francisco Manoel Alves, Loc. cit.)

(2) Novo material para o estudo da estatuaria e arquitectura dos Castros do Alto Minho, O Archeologo Português, vol. XIII, pag. 257

Porqu'há qu'adevertir que poucos ouxetos pertencentes ós nosos tempos protohistóricos teñen chamado tanto a atención dos sabios. Leite de Vasconcellos, (1) Hübner, (2) Pierre Paris, (3) Murguía (4) y-Alves Pereira, (5) antr'outros varios, adicáronlles referencias ou artigos mais ou menos detallados, tratando d'investigar o uso pra que foran destinadas y-época qu'os produxera, sendo a opinión mais corrente no día, a de qu'o seu orixe é funerario, y-a súa época os fíis da nosa Edade do Ferro, debendo pertencer a tempo mais adiantado a laxa que co-a figura d'un home en releve (fig. 21), apareceu no Tecla, e que viste unha especie de manto plegado que pode asemellarse a unha toga.

A atribución d'estas estatuas de guerreiros ós anos en qu'a influencia romana deixábase sentir elquí co-algunha intensidade, está justificada pol-o epigrafe de que já falamos n-outra ocasión, e tamen pol-o carate forasteiro qu'as figuras antropomórficas ofrecen dentro do marco da nosa cultura protohistórica, pouco afeizoada com'as demais culturas célticas, a repersental-o corpo humán, podéndose comparar o caso das estatuas galegas, co-as que Dechelette chama *grecoligures* e *celtogregas*, nadas no Meiodia de Francia, baixo o influxo helenizante de Massilia, (6)

O carate indígena qu'en certa maneira falla nas representaciós antropomórficas, atópase en troques ben craro nas pedras con relevos dos castros e citanias. Irregulares ás veces, alongadas outras ó xeito d'estelas, cilíndricas, cuadradas, redondas ou cortadas a modo de mesas, coma no célebre eixempres de Briteiros, estas pedras presentan riscados ou esculpidos en releve, pero traballados sempre con coidado y-amosirando seguridade de mau y-hastra certa habilidade decorativa no executante, unha serie variadísima de figuras geométricas que poden así e todo reducirse ós seguintes elementos: *espirás* (fig. 22), *cruces* (fig. 22), *eses soltas* (fig. 34), e juntadas por *Chevrones* (fig. 28), *losangos*, *triskeles*, (fig. 36), e *tetraskes* sinxelos e compostos

(1) Religioes da Lusitania, t. III

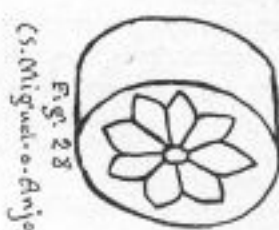
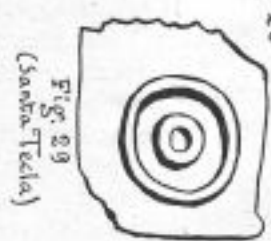
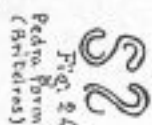
(2) Arch. Zeitung, 1861, pag. 158

(3) Statues lusitanienues de style primitif, O Archeologo Português, vol. VIII, pag. 1 e segs.

(4) Historia de Galicia, II Edición, t. I

(5) Loc. cit.

(6) Manuel, t. II

(fig. 27), *rosáceas* (fig. 28), *circos concéntricos* (fig. 29), e *radiados* con liñas reutas (figura 30), *curvas* (fig. 31), ou *petaliformes* (figura 32), e *sinos espirais emparellados* (figura 33).

A maior parte destas figuras teñen unha extensión case universal nos tempos prehistóricos e protohistóricos. A cruz, a ese, o chevron, o losango y-a espiral alcóntans'o mesmo na Grecia pré-dórica e na Idade do Bronce escandinava, que na Italia dos períodos etruscos e vilanovianos, e nas civilizacións céltigas da Francia e do Danubio, y-o pechalos ollos an'iste feito facilmente comprobable y-o non

siderar cóm'aborixe de Galiza, (1) Si o noso material dos fós do Bronce fora máis abundante, si contáramos co-algunha laxa grabada, s'as espadas y-os machados d'aquél período estiveran moi decorados, cecais poderíamos facer luz n-esta escuridade, Mais coma tales informaciós fallan en ausoluto, non poderemos arriscar en col d'el, ningunha hipótese, cinguíndonos a sinalar qu'a maior parte dos elementos geométricos das nosas pedras esculpidas, teñen correspondenza nos países céltigos, consinando qu'as rosáceas foron vistas por Leite de Vasconcellos en lápidas funerarias de Museos franceses e belgas, qu'b'ese

Fig. 34

Fig. 35

Fig. 35 bis

dar tino ó resto do material recollido nos Castros, levou a algúns arqueólogos portugueses e franceses a buscar-o orixe de tales representacións na Mycenae do século -XV e nos Suevos da VI centuria.

En realidade, o tratar de resolver iste problema dos orixes da arte castrexa fixándose sollo n-ela e facendo abstracción d'outras fontes de coñecemento, que poden servir pr'establecer relacións e sincronismos, é pretender un imposible; mais aínda reducindo a cuestión a termos máis sinxelos, non se pode determinar con exactitude si a formación de tal arte é debida sollo ós Celtas, ou produto da súa unión co povo ligur ou capsense que podemos con-

decora a parte inferior da pedra de Kermaria, e figura case constantemente nas cerámicas gaulesas, e qu'os triskeles e tetraskes qu'andan entre nós tan vastos, son a orixe da decoración céltica e perduran na Irlanda deic'os anos medievais.

Acerca do destiño pra que foron grabados todos estes sinos, estamos na mesma incerteza que respecto ó seu orixe. Relacionados co culto dos mortos, estaban sen dúbida os qu'aparecen nas estelas funerarias, e cecais tamen os qu'adornan pedras pequenas e cadradas semellan-

(1) Anegón Alves Pereira, *Cinegética y Arqueológica*, loc. cit., as liñas curvas son características da Idade do Ferro de Portugal.

les á que s'atopou en Morgade cubrindo unha incineración; mais respecto dos restantes, incluso dos qu'enchen a *pedra formosa* de Brieiros, en col da qual tanto se ten escrito, non sabemos de fixo nin qu'aplicación tiñan nin con qu'oujeito foron traballados.

Direi emporiso qu'as figuras dominantes son o ese e mais a roda radiada con triskeles, tetraskes ou liñas curvas e reutas e cruciformes, e qu'estas representacións tiveron durante a Edade do Ferro, y-aínda na do Bronce, un valor amulético constante, relacionado con creencias heliolátricas, podendo pol-o tanto supoñer qu'as mesmas creencias eluden as pedras castrexas, pero sen que se pamos enxergar o alcance dos seus sinos y-o poder especial que se lles atribuíra, nin xiquera s'eran sinxelas lembranzas que tiñan já perdida a súa sinificanza religiosa, y-estaban soilo traballadas pra un uso decorativo.

Esta derradeira suposición, está así e todo contrariada pol-a rudeza da facies general da nosa Edade do Ferro e pol-a pobreza dos seus lugares d'habitación qu'afasta toda idea de decorado suntuario. Y-en vista d'elo, e dando ó ese y-á roda o valor profiláutico que lles da Dechelette, (1) poderemos arriscar a hipótese de qu'as figuras eran esculpidas nas pedras pra preservalas das casas, as citanias y-os recintos fortificados do influxo malino dos ruís espíritos das treboas e da noite qu'as distintas representacións do sol radiante debían afuxentar.

XIII

O VESTIDO

En dúas ocasións fala Strabon do traxe dos

(1) Manuel, t. II

galegos: unha ó decir qu'os homes levaban vestidos de liño, y-as mulleres teas de coores, (1) y-outra cando describe ós habitantes das Cassitérides, semellantes ás furias da tragedia, envoltos en mantos escuros, cinguidos no peito e longos hastra os pés. (2)

As vestiduras de liño que menciona o geógrafo grego son sen dúbida as túnecas qu'aparecen cobrindo o corpo das estatuas de guerreiros. Túneca estreita, apegada ó torax, que non baixaba da metade do muslo, e coas mangas cortadas á altura do biceps, e que n-unha das aquelas esculturas, a de Cendufe, aparece coberta de dobres losangos c'un punto no medeo, quitando a parte inferior que é lisa, e forma unha especie de cenefa (fig. 34). Taes losangos, coma demostrou Alves Pereira (3) n-un erudito traballo, non poden representar outra cousa que debuxos do tecido, que cecais estiveran trazados con fios de diferentes coores. O dito arqueólogo portugués compara estes debuxos cos d'unha tea do século III alcontrada na turbeira de Thorsbjerg e tamen con figuras de vasos gregos y-etruscos e de placas gaulesas qu'ostentan nas súas roupas detalles imitantes, sendo moi dino de se notar asimesmo a iste respecto, a semellanza da estatua de Cendufe co-a greco-céltica de La Roche Pertuse (figura 35), semellanza que non soilo se refire ó xeito losanguico dos labores da túneca, senón tamén á súa forma y-a franxa qu'a remata.

Continuaráse

(1) III, III, 7
(2) III, V, 2
(3) Loc. cit.

QUOD NIHIL SCITUR

(Proseguimento)

Non daríamos co cabo, se quixéramos pasar revista ós costumes de todol-os pobos. Vas ti xugar qu'a súa razón é intelramente igual qu'a nosa? A mín non me parez verosímil. Ningún dos dous sabe nada. Has negar se cadra qu'algús d'ises sexan homes. Non hei discutir: así o ademñaron outros; d'estas cousas están cheos os libros dos antigos e dos mo-

dernos, e non parece imposíble: quen sabe si n-alguha parte do mundo aínda non descuberta por nós, eisistirán se cadra homes mais diferentes de nós qu'a ises, ou eisistiron, ou han eisistir. Quén pode dicir algo certo tocantes ó que foi, ó que é ou ó que ha ser?

Dicias onte na tua cencia, perfeita dende hai moitos séculos, qu'a terra toda estaba

arrodeada por un océano, e dividida en tres partes universais: Asia, Africa, Europa. Qué dirás agora? pois descubriuse un novo mundo e novas cousas na nova Hespaña ou nas Indias Occidentais e Orientais. Tamén dicías que había unha rexión meridional situada no ecuador inhabitable por mor da calor, igual que nos polos e zonas estreitas por mor do frío. A esperiencia amosrou xa qu'esas dúas cousas son falsas. Constrúe outra cencía, pois a primeira é falsa. Como, pois, aseguras qu'as tuas proposicións son eternas, incorrúibres, infalibles e que non poderían ser d'outro xeito. Ii, verme miserabre qu'apenas sabes o que eres, d'onde vés e pr'onde vas e que dificilmente o saberás?

Das outras especies de bestas e prantas pódese dicir o mesmo, asegún a diversa situación do mundo; tanta é n'esas rexións a desemeianza na especie, coma dís que lles chamas especies diversas e sonó. Ningún dos dous sabemos nada, porque non coñecemos as formas pol-as que se distinguen ás mesmas.

Aumenta a nosa ignorancia d'algúñas cousas, o que nos está prohibido chegar a elas por mor do lugar ou do tempo e éstas son a maior parte. Por iso é moi grande a dúbida sobre das qu'eisisten no mar, na terra fonda, na atmósfera superior e nos astros. Non sin razón; pois *todo coñecemento ven dos sentidos*, e com'esas cousas non poden ser percibidas, tampouco se poden saber; moito menos se poden saber qu'as qu'están conosco. To-

cantes a estas non dudamos que eisen, mais d'aquelas dicense moitas cousas que non é certo que sexan así, nin a razón concorre iso; senon qu'algúñas veces o contrario, coma no seu lugar diremos.

Ven elquí ben o problema en col da pluralidade dos mundos, d'aquelo que hai fora do ceo e outras semellantes. Non é esto soílo, senon qu'as opinións dos homes son diversas e non hai cencia, por mor da variedade das cousas, como hai pouco se dixo, tocantes ás diversas partes da terra (partes qu'un home non pode percorrêlas o qual cumpria pr'as coñecere).

Quen é o que pode asegurar algo certo tocantes a aquelas cousas que foron feitas moito tempo antes de nós e das que logo se fala? Por causa d'esto hai tanta discrepancia entre os filósofos tocantes ó principio e á eternidade do mundo, e tanta controversia sobre a duranza e fin, que ninguén, que nós selpamos, lle puxo nin porá fin centifacamente. Pois como o incorrúible provirá do incorrúible, o finito do infinito? finalmente como quen soílo vive un instante, coma se non vivira, y-eisiste coma si non eistiría, pod'amosrar algo certo sobre o sempiterno? O asunto (*an sit*) este do mesmo xeito qu'o das demais cousas é o fundamento de todol-os problemas, e sobre d'ela o home non coñeceu nin pode coñecer nada. Mais na filosofía as cuestións mais nobres y-ergueitas, e precisas pr'o coñecemento das demais, son dudosas e por iso a ignorancia d'elas traí consigo a ignorancia das demais.

ARCHIVO FILOLOXICO E ETNOGRAFICO DE GALIZA

Comparanzas

No seu librito *Comparações tradicionais portuguesas*, de que dabamos conta no noso número derradeiro, o ilustre escultador do folk-lore miúdo Dr. Claudio Basto, inseriu algunhas comparanzas tradicionais espalladas na Galiza, das que fixemos promesa de nos ocuparmos n'esta sección.

Pra espresala vellice d'unha cousa, traí de Galiza as seguintes comparanzas:

Vello com'os camiños (dícese tamén en Francia)
com' o modo d'andar
com' a primeira camisa
com' o caldo de berzas

com'os meus zocos
com'o Demo
com'a campana de Coiro (Vigo)

Das que traí de Portugal, lembramos ter ouvido:

Vello com'Adán
com'o andar a pé
com'a sarna

Com'a arruda temol-o ouvido apricado a outra cousa: *coñecido com'a arruda*.

Alén d'esas, temos ouvido as seguintes:

Vello com'a Matusalén (corrente en toda Europa)

com'a fame
com'o c...
com'o mundo (dícese tamén en Francia)

Outras espresións pra indical-a antiguidade, imitantes ás de Portugal, son:

Do tempo dos mouros, ou da mourindá
No tempo en qu'as bestas falaban

No ano un

Outras coma:

No tempo de Mari-Castaña
No ano da Nanita

semellan collidas do castelán.

II

Sobre a estimanza da carne de carneiro, traí o Dr. Basto os seguintes refrás:

A pescada de Xaneiro
val un carneiro.

En Xaneiro
berza vella val carneiro.

En Xaneiro
a raia val carneiro.

Todos antigos, sen dúbida.

III

Comparanzas referentes a chorar:

Chorar com'un neno (dícese tamén en Francés)
com'unha fonte
com'un tellado

com'as nubes
com'unha Madalena

Todas correspondentes ás portuguesas. Non traí

com'un perdido

que tamén hai en Portugal, e que é elquí corrente.

IV

Comparanzas referentes a xordo:

Xordo com'unha porta
com'un arado
com'unha pedra
com'un canto
com'unha tapia.

Todas iguás ou correspondentes a outras portuguesas.

V

Comparanzas referentes a magro ou delgado.

Delgado com'un bimbio
com'un espeto
com'un guizo
com'un Xirelo
com'un canivete
com'un canizo
com'unha bicha

Seco com'un rabo de bacalau

com'un pau
com'unha uva
com'un figo
com'un enganido
com'unha acha
com'unhas pallas

Total-as hai en Portugal, agás o do *bimbio* e o do *enganido*.

O *enganido* velciqui com'o define o Dicionario da R. A. G.: «Enfermedad que ataca a los niños hasta dejarlos extenuados. Es producida por el mal de ojo, según los supersticiosos.» O P. Sobreira define o *asombramento* d'iste xeito: «Sombra, medo de los niños que causa el *enganido*.»

Seco com'as pallas témolo ouvido de cote

apricado, non ó que é seco de carnes, senon de caraute, de modo de ser.

Com'un espeto e com'un pau empreganse tamén coma comparanza de *teso*. O qu'anda moi dereito e moi leso, din que semella *que tragou un espeto*.

Com'unha uva e com'un figo empréganse mais ben con *mirriado* que con *delgado* ou *seco*. En Portugal din tamén *sêco como uma mirra*; eiquí do qu'está moi delgado, din que está *feito unha mirra*. Com'en Portugal, din eiquí tamén *chupado*, no senso de delgado.

Con seguranza habíamos atopar moitas mais con qu'alongar as listas, s'os nosos lectores nos quixeran axudar na recolleita.

V. R.

Cases de posesión por espíritos dos mortos

1. Un caso de que falou a imprensa de toda Galicia, y-en col do que s'emítron difrentes opinións, foi o que se deu a cofecer por Xanelro do ano pasado na parroquia de San Xurxo de Moeche (Ortigueira). No corpo d'unha moza chamada Manuela Rodríguez Fraga, méteuse o espírito d'un crego d'Ortigueira morto había pouco na Habana. A moza deu probas de cultura teolóxica e litúrxica, e padricaba moi ben á moitísima xente qu'a víña ver, e fixo algunhas profecías. Falaba con acento americanizado, cando falaba castelán.

Iste caso, pol-o que certamente tiña de pasmoso, ergueu-na xente entendida algunhas porfías, sendo de notar un artigo publicado en *Galicia de Vigo*, onde alguén enteirado das modernas teorías da metapsíquica, e das doutrinas oculistas, aseguraba a autenticidade do caso.

2. D. Xosé González, alumno da Escola Normal d'Ourense, comunica o seguinte caso que refiren en Bousés, concello d'Ombra, partido de Verín, ond'il o recolleu:

«Unha muller ofreceu unha promesa d'ir a pé e levar unha galiña con pitos á Santa Mariña das Augas Santas, e morreu sen cumpril-a promesa, e o seu espírito méteuse n-outra muller, á que dábanlle ataques ó falar d'ela, e outras veces sen falar, faláballe o espírito adentro d'ela, e preguntábanlle por algún que morrera, e ela dicía s'estaba no ceo, no purgatorio ou no inferno, e díxolle que tiña que

cumpril-a promesa, ela cumpríuna, e dend'en-tón xa se lle marchou o espírito.»

Confróntese iste caso co que contan das ofertas ó San Andrés de Teixido, ond'o que non val de vivo — anque se non ofrecera — ten qu'ir despois de morto, si ben alí o vehículo mortal que levan as almas é un corpo d'unha besta, e elquí é unha persoa e unha persoa viva, ademais. (Véxase: *San Andrés de Teixido*, por Federico Maciñeira, e Murguía, en *Galicia e Historia de Galicia*, vol I).

3. Do concello de Lobeira (partido de Bande) ven esta historia e a seguinte:

«Un mozo de Sabariz, parroquia de San Xosé de Lobeira estaba neurasténico. A xente aseguraba que se lle metera no corpo a y-alma d'un seu abó que morrera.»

Perguntando s'outras veces se ten dito n-aquela terra algunha historia d'estas, responden que sí, que se contan moitas.

4. Unha d'elas debe ser esta outra:

«A unha moza qu'estaba munguindo a vaca, méteuselle o espírito d'un seu primo morto. A cousa foi do xeito seguinte: Estaba ela munguindo, e apareceu un cadelo negro, e ela díxolle:

— Marcha can!

E no instante de decilo, o cadelo, qu'era o espírito do morto que tomara aquela figura, méteuselle no corpo, e ela quedou neurasténica».

5. Na Limia, na parroquia de Congostro (Rairiz de Veiga) había tamén unha espiritada que xa fora onda moitos médicos, e ningún a poidera sandar. Entón chegou un *americano*, visitouna, e fíxolle falar o espírito que tiña dentro, qu'era o d'un mozo qu'ela tivera en Vigo, e morrera. O espírito respondía a todas as preguntas que lle facían. Non di si o *americano* a curou ou non

Cerveza MAHOU A Millor de España

ALONSO e ALBERTE

OURENSE

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

FILOMENA DATO MURUAIS

As figuras da antiga xeneración galega van unha por unha fuxindo diante dos nosos ollos: Enrique Labarta, Don Florencio Vaamonde, Filomena Dato. Semella coma se foran dando por cumprido o seu rol, e se foran retirando do teatro da vida. No que compre pensar, cando nos lembramos d'íles, é no herdamento que nos deixaron pra nós acrecer, e na lareira qu'a nós nos quedou. Acomprila é o noso millor homaxe a ises queridos mortos.

Filomena Dato, espírito culto e sinxelo, poetisa de doce e delicado sentimento, sen arrauos que foran alén dos lindeiros da crara e normal psicoloxía, salientou o seu nome antre-meio das grandes figuras da renacementa, que se honraron abrindo-lle sitio a carón seu. Estivo de cote ond'a chamou o deber do seu tempo. Deixou un nome ilustre na nosa historia literaria, e un mangado de versos, frescos coma rosas, na nosa antoloxía.

O sentimento qu'en todos causou a súa morte, indica ben qu'andaban co-ela a afeizón, o respecto e a admiración dos galegos, en cujos peitos deixa agora a saudade do seu talento. Nona esquecerá Galiza.

LIBROS

COUSAS, por CASTELAO

Eiquí temos un libro en qu'a dobre aitividade do Castelao - o pintor e o escritor, de cole a mesma úneca, potente e forte personalidade, cecals a mais esgrevia personalidade da renacementa galega - amóstranos en síntese: Castelao dibuxante, autoglosado por Castelao poeta.

«Hai neste pequeno volume - breviarío para ler mais d'unha vez - algo que impón silencio como unha noite estrelecida, chea de adiviñanzas e de señas distantes. Tudo o que n-ll se dí foi longa e revesgadamente amado. Agora fica n-istas páxinas co-a quietude espellante d'un relanzo. Unha tristura serea - sombra de pinheiro soedoso baixo enfarñado luar - alóngase na i-alma cando finan as verbas derradelas».

«O espírito das lembranzas ben amadas fuxe en imensa curva e vaise espetare no ceo. Alí queda a tremer como un dardo de prata».

D'iste xeito fala das *Cousas* un escritor novo que, con pudor británico, pon debaixo dos seus escritos R. D.

E ten razón qu'a leutura das *Cousas*, colleita de poemas en prosa d'infinida saudade, d'un neo-romantismo cheo de sentimento e de sabencia, breves e punxentes coma coitelos, xustos, intensos ata chegar á crueldade, ata ser asañados e revolver nas estranas coma certas frases de Beethoven, millor pide o silencio qu'a retórica.

A portada é un estupendo deseño a pruma, tratado con piedosa miudeza, detalle por detalle, ata facer vivir - e pensar - ó probe cego - os cegos son nosos fakires - qu'ali pide a esmola.

Logo veñen sete cadriños escritos, de terra e alma. *A carón da Natureza*, pros qu'o autor deseñou unhas iniciais Renacemento, de portentosa belidez que os editores de *Lar*, que coidaron d'iste libro co meirande agarimo, tiveron o acerto d'imprentar en azul.

E dispois, dazaoito contos - hai dous ou tres que se non poden chamar contos; poemas é o que millor lle cadra - cada un co-a súa ilustración. A emoción d'istes contos en poucas verbas, emoción traxica ou traxico humorismo, o arreguizo de misteiro que penetra al-guís d'eles, levan a marca forzosa da grande arte, e dinos ben coma Castelao sab'acadal-os cumes mais ergueitos da poesía.

O Profundador, o Rifante, a súa Sinforosa, o americano do ichavo, han chegar a seren tipos proverbias na nosa terra. Son merecentes d'eisistencia eterna. *A dona encantada* leva o símbolo inmorrente da coñecencia human encaráda co misteiro de sempre, pois n-ise conto, precisamente, cando o misteiro semella qu'está xa espricado, desfeito en vulgaridade, é cando s'amosta pol-a contra mais fondo, mais escuro, mais arrepiante: o maravilloso eisiste. E aínda hai o M. Lavalet, da *Novela* de Ramón Carballo, home espantoso, que Castelao fai vivir en catro ringulós incompreto. E hai todo.

Un estudo das ideas e das afeizós do Castelao, feito na súa obra pintada y-escrita é unha das cousas mais atentadoras, e unha das obrigas que temos co-a posteridade.

Non deixe de mercar

COUSAS por CASTELAO
Prezo CATRO pesetas

Imprenta LAR, Real, 36 - A CRUÑA

Dr. MOSTEIRO

Médico
Odontólogo

Medicina e Cirugia da boca -- Electricidade -- Rayos X

A Clínica Dental mais completa de Galicia

Cantón Pequeno, 1 (Casa Pastor) - A CRUÑA

LUIS FÁBREGA

DROGUERIA E FARMACIA

Progreso esquina a Luis Espada
OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu'os de pruma e limpa millor
Véndense en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Reloxería ZENITH

Máquinas parlantes, Discos, Agullas
e Accesorios

M. Calviño

OURENSE

A mais económica de Galicia

AXIÑA APARECERA

HOSTIA por **ARMAMDO COTARELO**

Sanatorio Quirúrgico

Direitores:

Manuel Peña Rey

Ginecología e Partos

José Mosquera Blanco

Cirurgía geral
Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado frente á Alameda do Cruceiro, ten todol-as condicións precisas.—Practícase toda crás d'operacións.—Dotado de todol-os adiantos que pide a actual Cirugía.—Modernas instalacións de RAYOS X pra diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fonda, con voltaxe de 250.000 voltios.—Aparello de Diatermia pra tratamento de Auxillies, procesos inflamatórios, reumatismo, etcétera. Lámpara de cuarzo pra sol d'altitud e ultra-violeta pra tratamento d'escrofulosis, raquitismo, alopecias, eczemas, etcétera. Admítense embarazadas, e cóntase con material esterilizado pra fora da cidade en casos d'urxencia.—Poden colaborar en todol-os compañeiros, previo consentimento dos directores.

BODEGAS GALLEGAS PEARES E OURENSE

Víños finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE. LOS GALLEGOS blanco e tin
Macía e Valeiras, Apertado 18-- Ourense

Augas bicarbonatado-sódicas de
M O N D A R I Z

FONTES DE GÁNDARA e TRONCOSO
Propiedade dos FILLOS DE PEINADOR

MONDARIZ—BALNEARIO está situado a 35 kilómetros de Vigo e a 20 das
estaciós de Porriño e Salvatierra de Miño
O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Mayo a 31 de Octubre

COVNAS
POL
CASTELAO

EDICION LAR

E FARMACIA

Teléfono 28